

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ВЕСТНИК

КЫРГЫЗСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
им. И. АРАБАЕВА

ЖУРНАЛ КЫРГЫЗСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА имени И. АРАБАЕВА

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК

МАТЕРИАЛЫ

Научно-практической конференции «НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ВУЗАХ КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ: РЕФОРМИРОВАНИЯ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ»

2015

Бишкек

Handwritten signature

Mr

Вестник КГУ им. И.Арабаева. Периодический научно-педагогический журнал. Бишкек. КГУ им.И.Арабаева. Специальный выпуск №2. 2015, 271 С.

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Кыргызской Республики. Точка зрения опубликованных в Вестнике статей может не совпадать с позицией редколлегии.

Журнал распространяется в Кыргызской Республике и в странах СНГ.

Редакционная коллегия:

Т.Абдырахманов, А.Жураев, Т.Чодураев, Э.Маанаев, Т. Конурбаев, С.Мусаев, Г.Акиева, Ж.Байсалов, Т.Тургуналиев, М.Чороев, Э.Токсомбаева, Э.Каниметов, Ч. Дуйшеналиев, А.Дуйшембиев, Ж.Арзыматов, Г.Курумбаева, З.Алымкулов, Н.Айтбаева, Ф.Турдукул, М.Ногаев, К.Тилекеев, Ш.Кадырова, А.Абдраева.

Выпуск журнала посвящен публикации тезисов научных работ участников научной практической конференции «Научно-исследовательская деятельность в вузах Кыргызской Республики: реформирования, проблемы, перспективы развития». В работе конференции приняли участие руководители и представители ведущих научных и культурных организаций, СМИ.

Журнал предназначен для ученых, преподавателей, студенчества, а также интересующихся проблемами науки, педагогики и образования.

ISBN 1654-5611

Материалы, публикуемые в журнале, признаются НАК Кыргызской Республики в качестве научной статьи.

© Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева, 2015.

Мазмуну
Содержание

ПЕДАГОГИКА ПСИХОЛОГИЯ

Абдылдаева Д. К. Кесиптик орто окуу жайларындакыргыз тили жана адабияты сабактарын өтүүдө элдик эпостордутаануу менен студенттердин грамматикалык сабатын жогорулатуу.....	9
Арунова Ж.К., Шамурзаева Т.Т. Модернизация интерактивного обучения	10
Анарбаев А. Проблемы ранней специализации в спортивной борьбе.....	13
Атажанов И.И. Кәсіптік техникалык білім берудегі дуальдік оқыту жүйесі.....	15
Каниметов Ж.К., Топжан. Ж. Демократиялаштыруу шартындагы лицей жана жогорку окуу жай кызматташтыгы.....	17
Алнева А.Б., Жипли Е.С., Кайсенов Д.Н., Еспембетов Б.А., Баракбаев К.Б., Зайцев В.Л., Шыныбекова Г. Изучение культурально-морфологических, тинкториальных, биохимических и патогенных свойств изолята <i>p. multocida</i> выделенного от сайги.....	19
Бабаева Н.Б. Важные аспекты ведения работы с текстами на английском языке со студентами на начальном уровне обучения.....	23
Байкенже Н. К. Характеристика процесса самовоспитания студентов в условиях модернизации учебного процесса.....	25
Бейшалиева Н., Орозалиева А. Орто мектепте теңдеме түшүнүгүн берүүнүн багыттары	28
Бердибекова К.Т. Билим берүүдө интернет колдонууга байланыштуу дүйнөдө жасалган изилдөөлөр.....	30
Бердибекова К.Т. Жогорку класстын окуучуларынын интернетти колдонуу компетенцияларынын негизги принциптери.....	32
Беккожанова Г. К. Сущность коммуникативности как профессионального качества личности преподавателя вуза ИЯ.....	34
Беккожанова Г. К. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя младших классов.....	37
Боруева С.Ш. 10 – класстын алгебра жана анализдин башталышы курсу боюнча жумушчу программасы.....	39
Боруева С.Ш. 10 – 11- класстардын алгебра жана анализдин башталышы курсунун айрым темаларына инновациялык технологияларды колдонуу.....	43
Джунушева Б.А. Отражение гендерных стереотипов в кыргызских пословицах и пути их преодоления.....	48
Досманова Г. И. Коммуникативный аспект профессиональной подготовки студентов на занятиях по методике русского языка.....	50
Досманова Г. И. Организационно-педагогические основания профессиональной подготовки учителя.....	52
Есиналиева А.И. Понятие - морально-психологический климат коллектива и факторы, которые его формируют.....	54
Жолдасова Б. Болашақ бейнелеу өнөрү мұғалімінің педагогикалық іс-әрекеттері.....	56
Зулпуева Р. Ж. Жарандык билим берүү жана анын кыргыз коомчулугундагы орду.....	58
Ильязова А.Т., Султанова Г.К. Основные стратегии для разработки курсов по e-learning.....	61
Ишеналы кызы Махабат Акыл-эс бузулуулары бар адамдарга жана аларды асыраган адамдарга көмөктөшүүнү, колдоо көрсөтүүнү тескеген реабилитациялык борборлор.....	63
Кадыралыева Д.Ж. Гипербола в устной разговорной речи.....	66
Әбділлаев Ә.К., Баймухамбетов Б.М. Дене тәрбиесі үдерісіндегі тәрбие жұмыстарының психологиялык негиздері.....	67
Карагулов Д.К., Бейшеев М.С Гуманитардык адистиктерге математикалык информацияларды талдоонун негиздери курсун окутуунун типтүү окуу программасынын долбоору.....	70
Карагулов Д.К., Батырбеков Д.А. Электрондук окуу каражаттарын түзүүнүн жолдору жана анын өзгөчөлүктөрү.....	72
Карыбек кызы Назгүл Заманбап педагогикадагы окутуунун көйгөйлөрү.....	75
Карыпбаева Г.М., Рыспекова Ж.М. Методические аспекты обучения фразеологии.....	78
Кулетова Ү.А. Мәгінмен жұмыс жасау және талдау тәсілдері.....	81
Мамытканова Г.Н. Эмгектик ишмердүүлүгүн эффективдүү жүргүзгөн инсандык адисти калыптандыруу- кесиптик багытта окутуунун башкы максаты.....	82
Мамытканова Г.Н. Самостоятельная работа - доминирующий вид учебной деятельности студентов.....	85
Мамаева Д.А. Современная методика соизучения иностранных языков и культур.....	88
Мааткеримов Н.О., Шермаганбет М. З., Сади Кылыч Направления совершенствования методологии управления школой на основе информационных технологий.....	89
Мукамбетова А.С. Кесиптик багытта Мамлекеттик тиякди үйрөтүүнүн айрым маселелери.....	92
Мурзаев М.С. Жаш муундарда этникалык иденттүүлүктөрдү калыптандырууда тарыхый чыгармалардын орду.....	94
Мусаев Б. М. Концептуальный подход к подготовке студентов экономических направлений... ..	97
Мырзажанова Г.Б., Мурзабаева Ч.А. Кыргыз тили сабагында студент-медиктердин кеп маданиятын өстүрүүнүн өзгөчөлүгү	99
Нарыкбай Р.Т., Калиев Н.К. Студенттердин кәсіптік-педагогикалык дайындыктарына ыкпал этетін іс-тәжірибенің галаптары.....	101

Омуралиева К.С. Методические и педагогические проблемы преподавания русского языка в школах и вузах Кыргызстана.....	104
Шилбаев Б.А., Пушкулов Ж.А., Уразова Г.М. Жоғары шеберлікке жету мәселелерін бұкаралық спорт арқылы өрісін кеңейту.....	105
Шилбаев Б.А., Уразова Г.М., Уралбеков А.А. Білім салаларының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу мәселері.....	107
Рыспекова Ж.М., Карыпбаева Г.М. Языковые курсы или самообразование.....	109
Сабырбекова К.С. Сөз күзгү жана уйкашмак оюндарын ойнотуу.....	111
Сейдильдаева М.Ж. Вариабельность сердечного ритма у студентов первого курса.....	113
Сейдахметов Е. Білім беру үдерісінде магистранттарды заманауи технологияларды пайдалануға дайындау	115
Солтонкулова Ж.М. Построение асимптотики функции Грина в решении сингулярно-возмущенных нелинейных интегро-дифференциальных уравнений второго порядка типа Вольтерра.....	119
Соронкулова А.Г. Аббревиация как средство компрессии медицинских номинаций.....	121
Смаибаев Ө.А. Окуучулардын компетенттүү кесип тандоосун калыптандыруу.....	123
Суералнева З.С. Инновационные технологии преподавания русского языка в неязыковом факультете.....	126
Суералнева Д.С. Эффективные приемы работы с пословицами и поговорками на уроках кыргызского языка.....	128
Султанова Г.К., Илиязова А.Т. Обучение лексике как важнейшему компоненту речевой деятельности в преподавании языков.....	130
Токтоназарова К.А. Кесиптик жогорку окуу жайларында чет тилдерин окутуунун айрым көйгөйлөрү.....	132
Топжан Ж. Уюштуруучулук маданият – лицейдеги билим берүү процессин жакшыртуунун негизги фактору.....	134
Тургунибаева К. профессионалдык карьера жолундагы баскычтарга байланыштуу маселелер жана аларды чечүү боюнча кээ бир сунуштар.....	136
Тороегдиева К.М., Оморов Ш.Д. Математиканы окутууда эвристикалык методдордун колдонулушу жөнүндөгү суроолордун и.Б.Бекбоевдин илимий-методикалык эмгектеринде берилиши.....	141
Уразова Г.М., Касымова А.Д., Шилбаев Б.А. Спорт и физическая культура в жизни молодежи.....	142
Хасанов Н.Б. Формирование профессиональных коммуникативных умений у студентов технического вуза при использовании технологии игрового обучения.....	144
Чолоева Ж. Стресс протекторное действие препаратов родиолы.....	147

ФИЛОЛОГИЯ ЛИНГВИСТИКА

Абдыкалыкова А.А. К.Тыныстановдун грамматикаларынын теориялык маселелери.....	150
Абакирова А. Кыргыз тилиндеги татаал сөздөрдүн жазылышы.....	152
Акматов Б.М. Кыргыз адабияты боюнча предметтер аркылуу адистик компетенттүүлүктү калыптандыруунун дидактикалык негиздери.....	153
Акматов Б.М. Кыргыз адабияты багытында кесипке даярдоочу окуу стандарттарында компетенттүүлүктүн чагылдырылышы жана аны өркүндөтүү жолдору.....	156
Акыбаев Ш.Т., Сагымбаева Р.Т. Современные уроки иностранного языка как источник духовно-нравственных ценностей.....	158
Арстанбекова Ж.А. Женские образы романа Ч. Айтматова «И дольше века длится день.....	159
Асаналиева Б.М. Ала-Бука топонимиясынын тарыхый пландагы калыптануусу.....	161
Асаналиева Б.М. Ала-Бука жер-суу аттарыны системасы жана диахрондук этаптары.....	163
Алпарова А.А. Этиштик уңгулуу татаал этиштер.....	164
Алмайбетова Н.А. Татаал сүйлөмдөрдүн кыргыз тил илиминде изилдениши	166
Аманбаева С.Э. Методика анализа занятия русского языка.....	167
Жумалпева Э.Т. О проблеме разграничения клише и штампов.....	169
Борукулова Г.Ш. Употребление английского инфинитива в формах Perfect, Continuous и Perfect Continuous и соответствующие языковые средства в кыргызском языке.....	171
Жанчарбекова С.Ж. Фольклордогу соматизмдердин колдонулушуна саресеп.....	174
Жанчарбекова С.Ж. Макал-лакаптардагы соматизмдер.....	176
Исакова А. Т. О некоторых приемах усвоения фразеологических единиц на практических занятиях по русскому языку.....	177
Кадыралиева А.Б. Использование интерактивных методов и приемов на современном уроке русского языка.....	180
Кадыралиева А.Б. Игровые технологии на уроках русского языка как средство развития познавательной и творческой активности учащихся.....	183
Каапаева Ж.А. Трудности при изучении фразовых глаголов.....	186
Кенан Алтынкая Түрк макалдарынын өзгөчөлүктөрү.....	187
Көлбаева М.К. Айтыштардагы салттуу мотивдер (коомдук – саясий, социалдык, дидактикалык, автобиографиялык мотивдер).....	190
Көлбаева М.К. Айтыштардагы диний мотивдер.....	192
Куликовских Н.А. Образовательная программа по лидерству, профориентации и финансовой грамотности «Выбирая главный путь.....	194
Кулболднева Б.С. Сленг и его использование в молодёжных кругах.....	198

Кыргызстандын экономикасынын негизин айыл чарбасы түзгөндүктөн бүгүнкү күндө бул тармакта кесип ээлерине болгон муктаждык байкалууда. Республикабызда мектептердин 70%тен ашыгы айыл жергесин жайланышып, социалдык –экономикалык маселелерди чечүүгө түздөн-түз катышат. Мына ушуга байланыштуу мектеп окуучуларын айыл чарба кесибин тандап алууга даярдоонун актуалдуулугу төмөндөгү жагдайлар мен шартталган:

- Кыргызстандын айыл чарбасынын алдына коюлган социалдык-экономикалык, өндүрүштүк милдеттер учурдун талабына ылайык чече алган квалификациялык даярдыгы бар кесип ээлери менен толук камсыз болбогондугу;

- республикабыздын айыл чарбасынын квалификациялык даярдыгы бар кесип ээлерине болгон муктаждык менен окуучулардын кесиптик кызыгуусунун ортосундагы диспропорциянын болушу;

- айыл мектебинин окуучуларына политехникалык билим, эмгектик тарбия жана кесиптик багыт бер ишинин функцияларынын биримдигин эске алып окуу-тарбия ишинин системасын комплекст жүргүзүлбөгөндүгү;

-Кыргызстандын базар экономикасына өтүүсүнүн жана эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарын окуучуларга айыл чарба кесиптерине багыт берүүнүн илимий негизде иштелип чыкпагандыгы;

Республикабыздын айыл мектебинде жүргүзүлгөн изилдөөлөрүбүз окуучулар азыркы кездеги эмгек рыногун ийгиликтүү кесиптик карьераны түзүү, өзүнүн шыгы, жөндөмү, кызыгуусу, укуктары жана милдеттери жөнүн жеткиликтүү маалыматтарга эмес экендигин көрсөттү. Натыйжада алар кесип тандоодо бир катар каталар кетиришет. Окуучуларды ачуу сезимдүү кесип тандап алууга даярдоодо мугалим негизги ролду ойнойт. Бир тилекке каршы изилдөөнүн жүрүшүндө, айыл мектебинин мугалимдери жогорку окуу жайда окуп жаткан мезгил кесиптик багыт берүү маселеси боюнча теориялык жана практикалык даярдык алышпагандыктан, бул багытта алып барууда бир катар кыйынчылыктарга кездешип жатышкандыктарын белгилешкен. Алар кесиптик багыт берүү ишин уюштурууда илимий-методикалык адабияттардын жетишсиздигин, илимий негизделген сунуштар муктаж экендигин баса көрсөтүшкөн.

Азыркы кезде билим берүүнүн натыйжасы «билим, билгичтик, көндүмдөрдү» калыптандыруу деп позициядан, окуучулардын “компетенттүүлүгүн, компетенцияларын” калыптандыруу деген позицияга багыт алды. Компетенттүү мамиле жасоонун контекстинде окуучуларга билим жана тарбия берүүнүн маселелер В.И.Байденконун(1), А.И.Дахиндин(3), И.А.Зимнянын(4), Э.Ф.Зеедин (5), В.В. Краевскийдин(6), жана башкалардын эмгектеринде каралган. Компетенттүүлүк- бул окуучунун алган билимин практикада чыгармачылык менен колдоно билүүсү менен мүнөздөлөт. Окуучунун компетенттүү кесип тандап алуусун объективдүү зарылдык болгондуктан, окуу тарбия ишинде аны билимге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ кылып, асылдуулук мамилес негизделген мотивдерин жана инсандык сапаттарын өнүктүрүп интегралдык деңгээлдеги кесиптик компетенцияларын калыптандыруу керек. Бул маселени чечүү мектептин милдетине жана функциясына таасир тийгизип, окуучунун ачуу сезимдүү кесип тандап алууга даярдыгын камсыз кылууга багытталган бирдиктүү билим тарбия жана кесиптик багыт берүүчү мейкиндикти түзүүнү талап кылат.

Өз кезегинде өзгөрүп турган коом мобилдүүлүктү, батыш үйүлгөнүн жана өзү-өзү реализациялоону талап кылат. Бул максатка жетүүдө инсандык, психологиялык, медициналык-биологиялык аспектилерди жана социалдык-экономикалык факторлорду эске алып моделдештирүү методун колдонуу натыйжалуу болуп саналат. Анткени, моделдештирүү методу изилдөөнүн мүмкүнчүлүгүн бир кыйла тереңдетип, бул багытта мугалимдердин окуу тарбия ишин жүргүзүүсүн оптималдаштырууга шарт түзөт. Модель бул- изилденип жаткан реалдык объекттин, кубулуштун толук чагылдырбастан, анын натыйжаны аныктоого карата катнашы боюнча гана аныктанган нусканын көчүрмөсү. В.В.Давыловдун пикири боюнча моделде кубулуштун маанилүү байланыштары байкал элементтердин байланыштары белгилек формалар түрүндө берилип, көрсөтмөлүү кабыл алууга, түшүндүрүү жардам берет.(2). Моделдештирүү кесиптик багыт берүү ишинин ар бир этабын так уюштурууга, өркүндөтүү таасирин тийгизет.

Биздин изилдөөнүн максаты -мектеп мугалимдерине жардам бере турган айыл мектебинин окуучулардын компетенттүү кесип тандап алууга даярдыгын калыптандыруунун моделин иштеп чыгуу жана педагогикалык экспериментте текшерүү. Нарын районунун мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөөнүн жүрүшүндө эксперименталдык группа (525 окуучу) жана текшерүүчү группа (538 окуучу) тандалып алынды. Изилдөөнүн алгачкы этабында окуучулардын кесип тандоого карата даярдыгынын деңгээли бирдей болгон.

Окуучулардын компетенттүү кесип тандоого даярдыгын камсыз кылууга багытталган моделди түзүү теориялык булактарга, айыл мектептеринде топтолгон педагогикалык тажрыйбаларды талдоонун жана изилдөөнүн натыйжаларына таяндык. Мында педагогикалык процесстин компоненттеринин негизинде кесиптик багыт берүү ишинин маңызы, максаты, ага мамиле жасоонун багыттары, ички жана сырткы закон ченемдүүлүктө принциптери эске алынды. Бул ачык, бүтүндүк жана динамикалык мүнөздө болгон, компоненттердин өз ара байланышын камсыз кылган, блоктук негизде моделди түзүүгө жардам төмөндөгүдөй функционалдык компоненттердин жыйындысынан турат:

-Когнитивдик- өзүнүн мүмкүнчүлүгү жана жөндөмү, кесиптик мааниге ээ сапаттары, шыгы, кесиптер дүйнө жөнүндөгү маалыматтарга ээ болушу, иш аракеттерин долбоорлой билиши, жалпы жана кесиптик билим жогорулата билиши ж.б.

-баалуулук-маанилик- жашоону баалай билиши, инсандык жана кесиптик өсүүсүнүн перспективаны түшүнүүсү, баалай билиши, социалдык жоопкерчиликти сезиши ж.б.;

- мотивациялык-эрктик- билим алууга, кесиптик иш аракетке кызыгуусу, ошол мамиле жасашы, максат унутулуусу, туруктуулугу ж.б.;

-иш аракеттик- социалдык, эмгек чөйрөсүндөгү, эмгек рыногундагы өзгөрүүлөрдү түшүнүшү, кесип талаптарга ылайык өзүн көрсөтө билиши, кесиптик мааниге ээ болгон ситуацияларда керек болгон көндүмдөргө болушу;

. Сунуш кылынган блоктук негизинде түзүлгөн модель төмөндөгүдөй структурага ээ болот (№1- сүрөт).

ОКУУЧУЛАРДЫН КОМПЕТЕНТТҮҮ КЕСИП ТАНДООСУН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Аннотация. Статъяда мектеп окуучуларын айыл чарба кесибин компетенттүү тандап алууга даярдоонун актуалдуулугу, модели, даярдыктын критерийлери жана ишке ашыруунун багыттары каралган.

В статье рассмотрено актуальность подготовки школьников компетентному выбору профессии в сельском хозяйстве, модель, критерий готовности и основные направления реализации профориентационной работы.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, компетентность, критерий готовности, компетенции

Annotation. At this article were considered preparing for actuality and model of the competent choosing the agricultural professions by the schoolchildren, the creterions of preparation and the directions of realization.

Key words: choosng profession, competent, competence, model of preparing, creterions of preparing.

Республикабыздын социалдык-экономикалык жактан өнүгүүсүнүн жаңы этабында мектеп окуучуларын аң сезимдүү кесип тандап алууга даярдоонун ролу өсүүдө. Кесиптик багыт берүү бул- окуучулардын кызыгуусун, ызык-жөндөмүн, ден соолугун жана коомдун квалификациялуу даярдыгы бар кесип ээлерине муктаждыгын эске алуу менен аларды аң сезимдүү кесип тандоого даярдоо боюнча жүргүзүлгөн иштердин системасы. Азыркы кезде коомдогу өзгөрүүлөргө жана муктаждыктарга ылайык мектеп окуучусуна кесиптик багыт берүү ишинин анын максатын, милдетин, алгылыктуу форма жана методдорун аныктоо мааниге ээ болууда.

Концептуалдык максаттык блок(Максат. Милдет:Принциптер. Функциялар)

Методологиялык блок

Инсанга багытталган социалдык-экономикалык, технологиялык, компетенттүү., иш аракеттик ж.б мамиле кылуу

Уюштуруучулук-педагогикалык блок

Кесипке багыт берүүчү чөйрөнү түзүү	Окуу- тарбия иштерин моделдештирүү	Окуучунун иш аракетин стимулдаштыруу
-------------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------

Мазмундук блок

Окуу программалары, кошумча материалдарды.. тандоо курстарын. Кесипке багыт берүүчү тарбиялык иш чаралардын системасы ж.б

Мугалимдер үчүн:Методикалык сунуштар, ;- атайын курс «Окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн негиздери»; Семинарлар.; ачык сабактар	Окуучулар үчүн:Сабактар, класстан тышкаркы тарбиялык иштер тренингдер; кружоктор, дискуссиялар. класстык сааттар ж.б.
--	---

Иш –аракеттик блок (Кесиптик багыт берүүнү ишке ашыруунун этаптары)

Методдор жана технологиялар	Формалар	Ресурстар
-----------------------------	----------	-----------

Баалоочу-жыйынтыктоочу

Кесип критерийлери, деүгээлдери	тандоонун көрсөткүчү,	Мониторинг жүргүзүү	Баалоонун Технологу
---------------------------------	-----------------------	---------------------	---------------------

Даярдыктын деүгээли

жогорку	орточо	Төмөн
---------	--------	-------

Компетенттүү кесип тандоонун компоненттери

Мотивациялык	когнитивдик	Баалуулук-мазмундук	Иш-аракеттик практикалык
--------------	-------------	---------------------	--------------------------

Компетенттүү кесип тандоо даярдыктын калыптанышы

№1 сүрөт. Окуучулардын кесип тандоого даярдыгын камсыз кылууга багытталган модель

Биздин моделде максаттык блок коомдун социалдык заказы менен аныкталып, окуучулардын аү сезимдүү ип тандап алуусун камсыз кылууга багытталган. Белгиленген максатка жетүү милдеттер , принциптер, кциялар менен байланышып, конкреттештирилет..

Моделдин методологиялык блогу кесиптик багыт берүү ишине мамиле жасоонун социалдык-номикалык, иш аракеттик, системалык, инсанга багытталгандык ж.б.у.с. багыттарын камтыйт.

Педагогикалык-уюштуруучулук блок моделди ишке ашырууда зарыл болгон шарттардан (чөйрөнү, окуубия иштерин моделдештирүүнү, стимулдаштырууну ж.б) турат..

Мазмундук блок окуу тарбия ишинде кесип тандап багыт берүү ишинин натыйжалуулугуна жардам берган мугалим жана окуучу үчүн мазмун, иш аракеттердин түрлөрүн өзүнө камтыйт.

Иш аракеттик блок кесиптик багыт берүү ишин ишке ашыруунун этаптарын, каражаттарын . форма, оддору, технологиялардын комплекси менен мүнөздөлөт..

Баалоочу-жыйынтыктоочу блокто окуучунун кесипти тандоого муктаждыгын, билимдерге, билгичтиктерге, дүмдөргө ээ болушун жана өзүн-өзү баалай билишин критерийлери. окуучунун кесип тандап алууга ыдыгынын деңгээлдери, мотивациялык, иш аракеттик, баалуулук-маанилик, когнитивдик поненттерикаралат. Натыйжа окуучунун компетенттүү кесип тандоого даярдыгынын калыптанышына алып т.

Изилдөөнүн жүрүшүндө окуучулардын компетенттүү кесип тандап алуусунун калыптануусунун ар бир понентке ылайык критерийлердин системасын аныктадык.. (таблица № 1)

Таблица № 1

Компетенттүү кесип тандоонун калыптанышынын критерийлери

Компетенттүү тандоонун компоненттери	Кесип	Критерийлери
Мотивациялык		- айыл чарбасындагы кесипке жана билим алууга кызыгуусу; - коомдогу жауы шарттарды эске алуу менен тандаган кесибин мотивацияланышы; - тандаган кесибинин жеке өзү жана коом үчүн социалдык-экономикал маанисин түшүнүүсү ж.б.
Когнитивдик		- кесип тандоо, эмгек рыногу, кесиптин перспективасы боюнча билимдер калыптанышы; - таанып билүүгө болгон кызыгуусунун калыптанышы, жауы билимдер алуунун, талдоонун, жыйынтыктоонун билгичтиктерине ээ болушу; - кесип тандоого байланышкан проблемаларды ажырата билип, ага жетүүнү жолдорун аныктай алышы ж.б.
Баалоочу-мазмундук		- өзүн-өзү баалоонун, өзүн-өзү текшерүүнүн калыптанышы; - инсан катары жана кесиптик жактан өнүгүүсүндө билим алуунун маанисин түшүнүүсү; - керектөөнүн, негизги багытты аныктай билүү жөндөмүнүн калыптанышы ж.б.
Иш аракеттик		- өз ишин пландаштыра билиши; - өз ишин текшерип жана талдай билиши; - жүрүм-турумун башкара билүүсү ж.б.

Моделдин негизинде эксперименталдык группада системалуу жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү иш төмөндөгүдөй жагдайлар эске алынды:

- окуу тарбия ишинин айыл чарба, практикалык багыттуулугун жана кесипке багыт берүүчүлүк жагдайларды арттыруу;
- окуу тарбия ишинде социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдү, окуучунун жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу ж.б.
- окуучунун процессин класстан жана мектептен тышкаркы иштер менен байланыштыруу;
- жергиликтүү керектөөлөрдү эске алуу менен профилдик окутууну, тандоо курстарын уюштуруу;
- айыл мектебинде социалдык шериктештикти өнүктүрүү, ата-энелерди тарбия берүү иштерине тартуу
- окуучулардын коомдук пайдалуу жана өндүрүмдүү эмгегин жауы шарттарды эске алуу менен уюштуруу ж.б.

Изилдөөнүн соңунда ар бир компонентке ылайык көрсөткүчтөрдү негиз кылып алып (окуучулар кесипке кызыгуусу жана аны тандоосунун мотивдештирилиши, кесипке байланыштуу болгон билимди билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болушу жана өзүн-өзү баалай билиши ж.б.) окуучулардын кесип тандап ал даярдыгынын жогорку, орто, төмөнкү деңгээлдерин аныктай алдык.

Сунуш кылынган моделди педагогикалык процессте колдонуу окуучулардын аң сезимдүү кесип та алышына оң таасирин тийгизе тургандыгын педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы көрсөттү. Натыйжа эксперименталдык группаларда жогорку деңгээл 15 %га (11 тен 26% га), ортоку деңгээл 15 %га (21ден 36% га), төмөнкү деңгээл 28 %га (68ден төн38%га) төмөндөдү.

Демек, педагогикалык процесстин жүрүшүндө моделдештирүү методун колдонуу окуучулардын компетен кесип тандап алуусун калыптандыруу процессин оптималдаштырууга жардам берет. Анткени, моделдешти методу педагогикалык шарттарды, форма жана методдорду, мазмунду, педагогикалык шарттарды ж.б. маселе аныктоого жардам берип, кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуулугун камсыз кылат.

Адабияттар:

1. Байденко В.И.19. Байденко В.И. Стандарты в непрерывном образовании: концептуальные, теоретические и методологические проблемы Standards in lifelong education: conceptual, theoretical and methodological problems: Монография. М.,1999. -295 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. М.1989.
3. Дахин А.И. Педагогическое моделирование сущность, эффективность и неопределенность // Теория и практика образовательной технологии.-М., НИИ школьных технологий 2004.-192 б.
4. Зимняя И.А. Научно-исследовательская работа: методология, теория, практика организации и проведения. М.: МПН ИИ. 1998. 28 с.
5. Зеер Э.Ф. Мониторинг как информационная основа профессионального становления обучаемых // Образование и наука. 2002. №2. С. 112-121.
6. Краевский В.В. Моделирование в педагогическом исследовании. М., 1988.